

नाती गोती

दिणाकर काक्खानिक्ष
हयूक्टन

गुकतीच “नातीगोती” या मशाठी नाटकाची क्षीडी पहायला मिळाली. कंगभूमीवर हे नाटक प्रत्यक्ष पहायला मिळाले आक्षते तर जाक्त असे वाटले आक्षते. पण कधी कधी ढुधाची तहान ताकावर भागावावी लागते.

या नाटकांतील कर्त्ताचीच कामे उत्कृष्ट झाली आहेत. मोहन जोशी, शीमा लागू आणि दिलीप प्रभावळकर हे तर तिन्ही कलाकार मशाठी नाटयभृष्टीची व्यापारान आभूषणे आहेत. त्या तिदांचीही कामे खूप वरच्या ढर्जाची आहेत. पण त्याज अशेषर अतुल परचुरे याचेही “आर्धवट” मुलाचे कामपण आतीशाय प्रभावी आहे.

नाटकाची कथा कशण वक्षात्मक आहे. “खुळा - आवळा” मुलगा जन्माला घातलेल्या आर्डफिलांच्या आयुष्याची कशी फक्पट होते; पोटच्या पोकाणद्वाल वाटणाके प्रेम, त्यांची होणाकी मानक्षीक ओढताण, कर्तव्य आणि प्रामाणीक व्यक्तिगत भावना यांतील होणाका कंदर्श फाक कलात्मकतेने लेखकाने मांडला आहे. आपंग, छष्टीहीन, मंडळुष्टी गुले जन्माला येण ही नवीन घटना नाही. परंतु अश्या एखाद्या आपंगाचे केखाचित्र लेखक आपल्या लेखणीच्या कुंचल्याने जेण्हा चितावतो तेण्हा भावनाकूल मन यिषःण होऊन जाते. पण आशाही लिखाणावर “यात काय तुम्ही तुम्ही नवीन कांगितले ?” आक्षे ताशोके झोडणाके महाभागपण आक्षतातच की !

आक्षो. फाक खोलात न दिक्षता आपण जगा थोड्या यिनोढाच्या आजूला गळूया ! “नाती- गोती” जशी जवळची आक्षली तकी “गोत्यांत “ आणणाकी “नाती” पण अन्याच कुटुंबात पहायला मिळतात. या नात्यांत पहिला नंषक लागेल तो “ जोक्का आई-- मेण्हणा !” हे नातं म्हणजे एका आजूला आड आणि ढुक्सन्या आजूला यिहीक किंवा एका आजूला पहाड आणि ढुक्सन्या आजूला ढकी.! एकयेळ भावाला ढुखावला तकी चालेल.. पण मेण्हण्याला ? भले.. म्हणजे “तोंड ढाणून खुक्यांचा मार ! त्यांत हा मेण्हणा (तिचा) मोठा भाड आक्षला तर प्रकरण जाक्तच किशीयक्ष. पुष्कलयेळ “आपाच्या” ठिकाणी (तिच्या) त्याची कथापणा आक्षते. त्यामुळ “तेकी ली चूप और मेकीली चूप ” आकं खागावं लागतं.

आता हेच पहाना..

कंताजीवाव जगद्धाळे आमच्या “पाटलीणी”चे म्हणजे आमच्या आयकुचे मोठे अंधु. कधीच्या काळी “भाड” घका आला. मावळणीनं टर्केखाज कोषडा कापला. आगुतीचा फर्माक वाक्ष वटीवर ढकवला. दिवेलागणीची येळ होती. कंताजीवावांची घालमेल झुक्क झाली. कधी वटीवर तर कधी आंगणात. वाक्ख्या येकझान्या चालू झाल्या. गडी थांखायला काजी नाय. मी म्हणलो,

“ आवो भाऊजी.. आकं नहाय कां घाटत जिवाला ?”

“ नाय.. नाय .. तक्षा काय नाय..”

“ मंग .. फिक्रताया का क्षाकं घडीभरापाक्षन.. घडयाळाच्या लंगुटाणानं डगाच.. आं..? ?”

“ तक्षं नाय.. अक्षतांव की खाटल्यावळ.. !”

भाऊजी खाटल्यावळ ठेकले. खाटला करकरला.. भासानं.

‘त्याच अक्षं हाये..’ भाऊजीनी झुकवात केली. “नाय. तक्षा तुमचा गांव लई झुढावलेला दिक्षतां?”

“ छय छय. लई झुढावलाय ! ढाळाणी हाय फायनलीपोत..”

“ ढुकानं-षिकानंणी हायती की अक्कळ ?”

“ छय छय.. लई ढुकानं हायती. ईडीकाडी, च्यापान्याचंणी हाटेल हाय एक शिवा झोकटयाच्या वळचीला” मी आपली घर्णी दिली.

‘ काय उंखटा अक्षल यो गावचा ? आपलं आढमाक्षं ..? भाऊजीनं प्रश्न इचावला.

“ अक्षंल शोदिडशो.. मृद्धाठी, कुणाणी, माळी जाढा अक्षत्याल इयेतीवळ जगणारं माझ्याभावळं.

भटा पक्षभटांची अक्षतील ढोनचाव घळं. गवंडी, झुताव आन लुहाव.. अक्षतील येकयेक ...”

“ आन गावात द्विक्षता द्विक्षतात धार्झक टपकी.. ती कुनाची ?”

“ ती छय. त्यो हाये म्हाशवडा. म्हाश-मांग शावतात जणू तिथं.. तक्षा गावाशी असंध नाही त्येंचा..! मी आपला क्षांगून टाकला.

“ पन.. आकं कां कंतोषशाव..”

भाऊजीनी मला “कंतू” म्हणन्याएवजी “कंतोषशाव” म्हणल्यामुळं मला याइच मांक चढलां.

“ काय. काय म्हणताया जनू ?” मी ईचावणा केली.

‘नाय मी म्हणताय की त्या भैक्षण्याच्या घेवलामारं कक्षलं ढुकान हाय ? लई लोक जात्यातयेत्यात त्या आंगानं ?’ भाऊजीनी आकाशाकडं ठोळं लावलं.

“ त्ये छय ?.. त्ये हाय ढाक्कचं ढुकान.. गुत्ता हाय त्यो हातभड्डीच्या ढाक्कचा !”

मी याइच जवळ असकून हलू आवाजात क्षांगून टाकलां.

“आकूं छय.. आकं चालला की हो ढुकान त्यो..! आकं कंतुभाऊ.. चणं हाये कां घं घात ?”

“ चणं.. अक्षतील की यो फलीवळ डछ्यात मोय..” मी ओललांघ .

“ आकं ते चणं नण.. भाजलेलं चणं.. भडलुंज्याकडं गावतात त्ये चणं..”

“ छय.. छय .. त्ये पन हायती. आयशीनं आनलं हुतं मागच्या एकाढशीला..”

“ आन जा थोडं .. तोंडात टाकायला..” भाऊजीनी फर्मान क्षोडलं.

मी लगालगा आंगणातून घटीवळ आलो आन आयलीला -क्षेत्रमाषाईला क्षाढ घातली.

“ क्षेत्रमे .. ये क्षेत्रमे. भाऊजी जवा तोंडात टाकायला चणं मागत्याती. केत्ये का काङून फलीवरना ?

“ आवो घ्या की धनी तुमीच ! म्या अक्षिवलंय पोकाला हागायला मागल्या ढाकी .”

“ आका.. आका. च्यायला.. क्षांगितलेलं काम झाटक्यात कवील ती आईल कक्षली !”

मी मनातल्या मनात आयलीवळ ठाफकलो आन चुलीच्या घरच्या फलीवळ अक्षलेला पितली डणा काढतो आन डणा घ्येठनय आंगनात येतो.

भांडजी पाठमोरं डंभे हायेत.

मी हाळी घालतो.

“भांडजी..चणं आणल्येत तोंडात टाकायला.”

“ आ..शाषाक्ष पष्टे..षहुत आच्छा..”

भांडजी एकदम मुक्केलमानी भाषेत ओलायला लागलं म्हूनशयान मला लई रवाड पाठला.
भांडजी घळलं आन माज्याजवळ येकन हलकया आवाजांत म्हूनहत्यात कक्षं ,

“अंतुभांड, पैल्या धाकेची हाय..घेनाक कां?...आपली इलुशी ?”

आता यवडया म्होटया मेण्हन्याचा आगिह..नाय कक्षं म्हूननाक. घेतली आपली घाटभक. षाक्ष वाटला. भांडजीनं आणिक थोडी घतली गलाक्षात. म्हूनलं घेकन तक षघूया आजच्या दिगंक. कवा षाटली खल्लाक्ष झाली ती कल्लाच नाय. भांडजीनं ढुक्कशा पार्स्ट काढला आतल्या विक्कातून..मग काय..चणं आणि घोट..घोट आणि चणं. झावितंच लागली..की..!

“च्या माकी ..क्षमळा घक कक्षा फिक्कताया गाडीच्या चाकावानी..खक्का नाय आक्षा..! आन क्षखमी रयेली कुठं .. क्षखमे..यो क्षखमाषाय...”

मायला..क्षखमा मला पायताणाने कां हानते कलालाच नाय..आकं .ही काय आयकु म्हूनायची का काय ..नवन्याला हानते..आन ते षी पायतनानं ?

झुंझुकक झाला. आमचं भांडजी कवा शातीला गायष झालं ते कल्लाच नाय..च्यामायला..आन या लुगडा कुनी माज्या अंगावर टाकलाय..घोतक्षी शाप फेणून गेलाय ! म्या चकांडन रयेला की यो..!

“ क्षखमे..यो क्षखमे..आगा माझा घोताक कुठाय..? “

क्षखमा झांत काढून फिळीफिळी हाक्षत छहती...!

आता ऐका ढुक्कशा किक्कशा..

खंडेकावमामा आमच्या आईचे मामा..

पुण्याचावर मावळांत शिलवड म्हणून गांव आहे. शिवाजीच्या काळापाभून ढेशपांडे घशाणं शिलवडीला शोतीवाडीकशन शाहिलं होतं. कोकणांत शायगड जिल्हात पालीजवळ “आतोण” म्हणून एक गांव आहे. तिथे रहाणाके क्षगळेच ढेशमूख..कायक्ष..की.के.पी.हो ! त्यामुळे आतोणे गावात प्रत्येक इक्कमाला त्याच्या आणि त्याच्या आपाच्या नावाने हांक घालण्याचा विवाज आहे.

म्हणजे “ आके.. क्षिताशाम गोपिंद इकडे ये ”, “या.. आक्षा.. याकुदेष गणेश”, “कुठे गेला होता झाक माकायला.. गोपिनाथ कामचंद्र” इ.इ. तजेच ही भगळी घेशमूख मंडळी एकमेकांच्या नात्यांतली. चुलत चुलत घशाण्यांतली. त्यामळे घेशमूखांच्या पोकी “खपवायच्या” झाल्या म्हणजे घेशमूख मंडळी कल्याण, ठाठे या गावी येत आक्षत. तशा घेशमूख पोकी अंगाने शोलाटया, बंगाने डजळ आणि नाकीडोळी निटक. पण पुक्षष मात्र त्यामानाने कांगडे. लरनांत आलेली पाहूणेमंडळी.. पिशेषतः पुण्यामुंखईकडची तक्षण यात्रटमंडळी ओहल्यावर चढलेल्या वधुवशाकडे पाहून “ अंदकके मुहमे अंगूळ ” आक्षा डगाच हेव्याने कुजबुजाट कायची.

भिलवडी गावांत तजेच होते. क्षगळे “घेशापांडे-कायक्ष”. एकमेकांच्या नात्यातले. घेशापांडे घशांतल्या पोकी “खपवायला” मावळातून खाली उतक्षन पुण्याकडे धांव द्यावी लागत आके. शिवाय आणखीन एक गंभीर प्रश्न आईवडिलांपुढे आक्षायचा. तो आक्षा की मावळांतल्या पोकी फाक उफाडयाच्या आक्षायच्या. नकळहावषषीची पोकरी उठवाएकोणीक वर्षाच्या मुली क्षाकखी दिक्षायची. मावळातील मोकळी हवा, पपईपेक्षची आनंदिंच, आवळयाची आमाप झाडे. आच्यात पेक्ष, चिंचा, आवळे जमणून आर्द्धेकच्ये पेक्ष आणि मीठ लावून चिंचाआवळे हाढळायच्या बुशाल. ज्याकी हवषण्याचा हुवडा आणि घवच्या गाईचं धाकोण दूध. या शोजच्या बुशाकामुळे पोकी नहात्याधुत्या झाल्या म्हणजे पाडाक्ष आलेल्या हापूक्ष आंख्याक्षवच्या दिक्षायच्या. हाडापेशानी मजासूत आक्षल्यामुळे त्या ढांडकट दिक्षायच्या. शिवाय गावांत शाळा मकाठी चौथी पर्यातच ! जेमतेम चौथी पर्यात पोकं शिकायची आणि मग शाळेचा क्षेत्रमिळा मागे नक्षल्यामुळे गांवभक्ष हुंडडायची.. पिनधाक्षत !

आमची आई इंदिकाखाई चाक मकाठीयता शिकली होती. तिचे वडील म्हणजे माझे आजोषा १९१०च्या तापक्षक्षीत मावळांत निर्वर्तले. आईला एक धाकटी अहीण होती जानकी. त्या ढोघीना घेठन आमची आजी भावाकडे, म्हणजे खंडेशाव मामांकडे आली आश्रयाला. आजीची थोडी शोतीवाडी होती. त्या झुमाक्ष मुळशीपेटयाचे धक्षण अंदायाचे काम क्षेत्रकाक्षने काढले. शोतकंयांच्या जमीनी क्षेत्रकाक्षने घेतल्या. थोडाफाक मोणदला दिला. आमच्या आजीला जमीनीचे पाच ढहा हजार कूपये आले त्याकाळी. खंडेशावमामाच्या जिभेला पाणी झुटले. आजी पक्की वक्ताढ होती. ढोन पोकी पद्धतावर होत्या. तिला त्यांची काळजी होती. आजी काही खंडेशावमामाला ताकाक्ष तूक लावून घेत नाहती.

मामाला माहीत होतं की अहिणीने पैक्षे मुलीच्या लरनाक्षाठी ठेवले आहेत. खंडेशावमामात तक्ष हिक्षवट माणूक्ष. ठंचापूक्का, क्षहाफूट, गोका लालभडक आणि छपकी मिशा ठेवणाका. शिकलेला कमीच. याचाण्यापुक्ते झान. पण गावात टवाळक्या_कवणे आणि डाणटप्पूपणा शिवाय धंडा नाही. मामाचा ठोळा आजीच्या पैशावर. काहीक्षन एका पोकीचं लरन ठक्षून टाकले तक्ष आपल्याला हात माकता येईल हा हिशेष !

आई त्यावेळी तेका वर्षाची होती पण चांगली उफाडयाची आक्षल्यामुळे आठक्ष एकोणीक वर्षाची दिक्षायची. गोकीपान आणि नाकीडोळी नीटक. झेपाकात गाण्यांत आणि पिणकामांत तक्षेज होती एक दिवशी तिन्हीक्षांजेला मामा आजी अक्षेष गुलुगुलु गोष्टी ओलायला लागला.

“ क्षक्ष्यती आग तुझी पोकरी इंदिका किती हुषाक आहे नाही ? ”

“ हो. आहेच मुळी हुषाक. क्षगळा क्षैपाक कवते पोकरी माझी ! ”

“ हो आणि त्या दिवशी नाशकी पौर्णिमेला किती झुक्रेक्ष पोळया केल्या तिन !” मामा.

“ आके खंडू ..पोळयाच काय पण क्षांजणी, निनावं पण तिला येतात.” आजी आभिमनाने ओलली.

“खंच आपली इंदिरा ज्याच्या घरी पडेल त्यांच नशीष डजळेल हो”.. मामाने आजीला चढवले.

“ तुझ्या तोंडात झाव्हर पडो .” आजीने आभाळाकडे डोळे केले.

“अकं का ताई, माझ्या ध्यानांत एक क्थळ आलंय पुण्याकडचं..” मामानं झूतोठवाच केलं.

“ आके पण ती लहान आहे. आता कुठं तेशावकंपून या भाढ्यपळांत चौढा लागलंय.” आजी.

“ अग पण ताई , अघून ठेवायला काय हवकत आहे ?” मामा आपला बेटून ओलला.

“ काही नको ! नक्ती खुलं तिच्या डोक्यात नको भरपून फेळक.. ” आजीनं क्षांगून टाकलं.

खंडेशावमामा मोठा तालेढाक आकामी. त्यानं आजीला हो हो म्हटलं तेष्ठयापुक्तं. घुक्मटत गेला मागच्याढाकी आणि आडाच्यामागं जागून खिशातली चपटी काढली आन तोंडाला लावली.

मग खिशातून पाशींगशोचं पाकीट काढलं आणि एक शिगरेट काढून शिलगावली. आजीच्या लपून खंडेशाव मामा शिगरेट ओढायचा. माझ्या आईला मामाची कंवय माहीत होती. कितीढा तशी तिनं त्याला शिगरेट ओढताना पाहिलं होत. पण ती कधी आजीला ओलली नाही. काकण मामाच्या हातचा माक तिला खायचा नफ्हता. मामा शिगरेट कंपल्यावर निघून गेला.

पक्त तीन चाक दिवक्षानी मामा डगवला कंद्याकाळचा. झिंगत झिंगत क्याकी येत होती. अबोषक आणखीन एक इक्षम होता. तो पण झिंगला होता. एकमेकाला क्षावकत ढोघे ओटीवर आले. खंडेशावमामा गवजला.

“ इंके..कुठ आहेक तू मी..मी अघ तुझ्याक्षाठी नववा आणलाय..आहेक ये..”

आजी कौपाकघवात काम कवत होती. तिनं मामाचा शाष्ठ ऐकला. ती आहेक आली.

“ काय के खंडया..काय गडण्ठ चालिलेय..आणि हा कोण ढाक्हडया घवात आणलाक..?” आजी गवजली.

“ ताई..हा ढाक्हडया नाही. माझा ढोक्त आ..हे..जानी ढोक्त..” मामा अबळला.

“ ढोक्तणिक्त मी नाही ओळखत. पहिला त्याला आहेक काढ..ढाक्ह पिक्न आलाय मेला माझ्या घवात..!” आजीनं आवाज चढवला.

“ तुझ्या घव.. कोण XXX म्हणतो तुझ्या घव..? XXXXX हे माझं घव हाये..तुझं इथं काय नाही..अमजलीक..” मामा ओबलायला लागला.“हे अघ..मी तुझ्या लेकीच लग..लरन ठिरिवलंय..या माझ्या ढोक्ता अबोषक..खंकंकी नाय ? ” मामा अबळत ढोक्ताच्या गळयात पडला.

माझी आई हा तमाशा माजघवातून पहात होती. मामांच्या अबोषक आलेला इक्षम चाळीकी उलटलेला दिक्षत होता त्याच्या टकलवरक्न. आई मागेच थांबली.

“ इंके..येतेक की नाही आहेक ..का हाणू कमवेत..ला..लास! ” मामा गवजला.

आजी घाषकी घुषकी होक्न मामाच्या अवताशाकडे पहात होती. खिचाकीला काय कवाये ते झुचेना. मामाचा ढोक्त मरगळल्या क्षावळ्या हेलकांडया घेत होता. आईने माजघवांत कोपन्यात आक्षलेली

दुणी याळत घालायची खांखूची काठी घेतली. पाठीमागे काठी लपवून आहेक आली आणि मामाला म्हणाली,

“ काय मामा..मला हाक माझकीत..कशाला..?”

मामाने झेकांडया खात ताक्षणलेल्या डोळयानी आर्झकडं पाहिल आणि अकळला..

“ इंद्रे...हा माझा ढोक्त..भाक्कक..भाक्कक यिळेकक..जातगाला आहे. त्याच्याशी मी तुझं .. मी तुझं लर्न ठक्कलंय..कषूल आहे तुला.? ”

“ हो..या थेकडयाशी नां..कषूल आहे मला..यण किती पैक्के ढेणाक तो तुम्हाला..मामा..?”

“ शाहाणी पोक आहे..अगढी शाहाणी..हजाशाचा खाणा दिलाय त्यान..मला ..”

“आक्कं..मग मागून किती ढेणाक ? ” आर्झनं पिचाशलं.

“कां के XXX मागून किती ढेणाक..कषूल केल्या प्रमाणं?” मामानं ढोक्ताला पिचाशलं.

“अघू..अघू .. पुढं. आधी लगीन तक होक्क्या..”भाक्कक यिळेकशानं हमी दिली.

मामा आणि भाक्कक एकमेकांच्या गळयांत पडले.

तेवढयात आर्झनं पाठीमागची काठी पुढे घेतली आणि एक झणक्षणीत रटा मामाच्या पाठीवक हाणला. खंडेशाव मामा मागे वळून अघतो तो आणखीन एक फटका त्याच्या खांद्यावक असला. ओडय ओडडय कशीत मामा मटकन खाली अक्षला.आर्झनं मग मोर्चा वळवला भाक्कक यिळेकशाकडे एक ढणका अक्षला तक्का तो ओटीवक्षन कोलमडत खाली आताच्या कणगीजवळ पडला. उठता उठता त्याचे नाकीनक आले. एकदा उठला आन पुन्हा धोतशात पाय आडकून पडला. आर्झनं आणखी एक रटा हाणला. तो धडपडत झांगणात पळला. मामायण उठायला लागला. आर्झचं पुन्हा त्याच्याकडे लक्ष गेलं. आणखी तडाक्के ती ढेणाक तक आजी मध्ये पडली. म्हणाली,

“अये आता पुके कक..इंदिके. पुके कक. फाक माकलंका त्याला.” आजी म्हणाली,

“ हा तुझा भाक..माझा मामा..मला विकायला निघालाय..म्हैक याटली की काय ढावणीची.थांख. क्षरळ करते चांगली..”

“ जाळदे ना पोकी आता..” आजी हे म्हणत आक्षतानाच खंडेशावमामाने धोतक झावळं आणि ढोक्ताला घेऊन कात्रीच्या झांधाकात त्याने जे तोंड काळ केलं ते आजतागायत... .

तुम्हाला कुठे भेटले तक कळणा आम्हाला...खंडेशावमामा !